

УДК 37.013.46(481)

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ НОРВЕГІЇ

Мараренко О.І.,
викладач кафедри міжнародної мовної комунікації
Національний університет «Острозька академія»

У статті визначено основні етапи становлення релігійної освіти в загальноосвітніх школах Норвегії. Розкрито зміст та форми релігійної освіти. Дано характеристику методів та засобів імплементації релігійної освіти в норвезьких школах на кожному етапі становлення. Проаналізовано позитивний досвід Норвегії у становленні релігійної освіти в загальноосвітніх школах, а також досліджено проблеми вироблення стратегії реалізації цих ідей.

Ключові слова: релігійна освіта, духовно-моральне виховання, інтегрована особистість, «Християнство, релігія та етика».

В статье определены основные этапы становления религиозного образования в общеобразовательных школах Норвегии. Раскрыто содержание и формы религиозного образования. Дана характеристика методов и средств имплементации религиозного образования в норвежских школах на каждом этапе становления. Проанализированы положительный опыт Норвегии в становлении религиозного образования в общеобразовательных школах, а также исследованы проблемы выработки стратегии реализации этих идей.

Ключевые слова: религиозное образование, духовно-нравственное воспитание, интегрированная личность, «Христианство, религия и этика».

Mararenko O.I. DEVELOPMENT STAGES OF RELIGIOUS EDUCATION IN NORWEGIAN PUBLIC SCHOOLS

The article defines the main stages of the formation of religious education in primary and secondary schools in Norway. The content and forms of religious education are revealed. A description of the methods and means of religious education in Norwegian schools at each stage of formation is given. The positive experience of Norway in the formation of religious education in primary and secondary schools is analyzed, as well as problems of developing a strategy for implementing these ideas.

Key words: religious education, spiritual and moral education, integrated personality, KRL (Christianity, Religion and Ethics).

Постановка проблеми. Сьогодні Україна ставить перед собою мету інтеграції до європейської та світової спільноти не лише у галузі політики, економіки та права, а й у сферах освіти і культури.

На цій стадії необхідно приділити максимум уваги навчанню та вихованню дітей у середніх навчальних закладах. Адже завданням релігійної освіти та освіти в цілому є заохочення культури толерантності, яка лягає в основу ефективного цивілізованого спілкування та співіснування. Проблеми морально-етичного виховання учнів сьогодні є надзвичайно актуальними не лише в Україні, але і в усьому світі.

У європейських країнах вже не одне століття ефективно використовується потенціал релігії у навчальному та виховному процесі. Прикладом може слугувати Королівство Норвегія, де становище християнства було і залишається важливим символічним та ідеологічним питанням в освітній політиці держави протягом останніх 150 років.

За останні 20 років у країні було проведено декілька освітніх реформ (1997 р.,

2006 р.), які мали значний вплив на зміни та розвиток релігійної освіти в загальноосвітніх школах Норвегії. Сьогодні релігійна освіта є обов'язковою частиною навчальної програми в загальноосвітніх школах Норвегії.

Вивченню розвитку релігійної освіти в зарубіжній школі на сучасному етапі приділяється досить багато уваги, проте у вітчизняній педагогічній літературі присутні лише окремі дослідження в галузі реформування шкільної освіти Норвегії в цілому та предмета релігійної освіти зокрема.

Варто також пам'ятати і про доволі тривалий історичний процес становлення релігійної освіти у Норвегії, кожен із етапів якого характеризується певними як позитивними, так і негативними факторами.

Для вітчизняних освітян, які не так давно розпочали впроваджувати морально-етичне виховання в школах, важливим є досвід провідних у цій галузі європейських країн, а саме Норвегії, яка вже багато років інтенсивно працює над покращенням стандартів освіти в цілому та релігійної освіти зокрема. Вивчення та аналіз основних етапів станов-

лення релігійної освіти в школах Норвегії дозволять нам краще усвідомити проблеми української шкільної системи та підвищити ефективність вітчизняного шкільного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі педагогічні аспекти релігійної освіти стали метою дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Так, вивченню суспільного діалогу, релігійної багатоманітності в класах були присвячені праці норвезьких дослідників Т. Інгера та Х. Лігангер-Крогстада. О. Лейрвік досліджував питання дебатів навколо релігійної освіти та свободи релігії в Норвегії. О. Братен у своєму науковому дослідженні провів порівняння релігійної освіти у державних школах Англії та Норвегії, проаналізувавши не лише правову базу викладання релігії в школах, а й ставлення вчителів, учнів та батьків до даного предмета. Із історичним екскурсом про релігію в освіті, культурною і релігійною багатоманітністю в Норвегії та відносинами між державою та церквою можна ознайомитися завдяки напрацюванням Г. Шаїра. Значення релігійної освіти у самоідентифікації норвежців аналізував у своїх наукових працях Л. Еріксен.

Серед вітчизняних педагогів та науковців дослідженню факторів духовного і морального розвитку особистості свої праці присвятили М. Костомаров, І. Нечуй-Левицький, К. Ушинський, Г. Ващенко, І. Бех, М. Євтух, М. Закович, М. Лагодич, В. Мигаленюк, О. Романова, З. Тарарайцев, які займалися питанням безпосередньо імплементації релігійного компонента в систему освіти. Формування духовних цінностей у процесі виховання досліджували Т. Тхоржевська, О. Сухомлинська, О. Вишневський, М. Прищак, І. Петренко, Г. Чупілко, М. Бабій, І. Булига, Н. Бакланов, А. Васків, В. Жуковський, котрі розробили у своїх працях християнську етичну модель виховання.

Моделі релігійної освіти молодших школярів у країнах Європейського Союзу наводить у своїй праці О. Ярова, а Я. Полякова представляє увазі широкого загалу приклади взаємодій релігії і школи у сучасному європейському контексті. Г. Погромська зосередилася на аспекті реалізації релігійної освіти в системі середніх загальноосвітніх шкіл, беручи за основу світовий досвід. Ю. Решетніков у своїх публікаціях розглянув питання викладання предметів духовно-морального спрямування у державній школі на прикладі українського і закордонного досвіду.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати і систематизувати наявну

у зарубіжних і вітчизняних джерелах інформацію щодо основних етапів становлення релігійної освіти в загальноосвітніх школах Норвегії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток релігійної освіти в Норвегії можна описати в 3 основні етапи, які пов'язують із історичними періодами: по-перше, християнська освітня політика в період із 1736 р. (коли конфірмація стала обов'язковою для всіх людей) до 1860 р.; по-друге, поступова секуляризація школи з 1860 р., коли нові предмети доповнювали розклад і ставили під питання той факт, що християнство було основною спрямованістю навчального плану в школах, до 1969 р., коли у новому Законі про освіту було проголошено, що предмет релігійної освіти не має бути конфесійно пов'язаний із християнством. Період релігійного інструментування у норвезькій школі був офіційно закінчений і широкому загалу було представлено принцип «паралельної моделі». Третій період, із 1969 р. і до сьогодні, в умовах зростаючої глобалізації та розвитку норвезького суспільства на зустріч мультикультуралізму, характеризується появою нових ідей сприйняття релігійної освіти у більш секуляризованих і мультикультурних школах. З початку 1990-х рр. і донині факт державного зобов'язання Норвегії перед міжнародним законодавством з питань прав людини також набув провідної важливості [2, с. 9].

В умовах існування багатовікової традиції християнства у Норвегії предмет релігійної освіти у загальноосвітніх школах довгий час мав суто теологічний характер. Це істотно вплинуло на думку громадськості і сприйняття предмета, незважаючи на проведені у 1990-х рр. освітні дебати, у яких необхідність релігійної освіти корелювалася зі зростанням культурної та релігійної різноманітності у суспільстві. Все частіше наводилися аргументи, пов'язані зі зростанням мультикультуралізму і секуляризації у суспільстві, закликаючи державу переосмислити предмети релігійної освіти і зменшити присутність державної церкви у загальноосвітніх державних школах.

Хоча Закон «Про освіту для початкової і середньої шкіл» 1969 р. відділив «Знання християнства» (Kristendomskunnskap) від баптистської церковної практики, проте близькі відносини із церквою продовжилися. Присутність церкви у шкільній системі, яка сприймалася за належне століттями в історії норвезької системи освіти, була поставлена під питання лише у 1990-х рр., коли мовилося про потенційне порушення прав меншин із відмінними релігійними ві-

руваннями. Це стало точкою нового відліку, і з цього моменту почали обговорювати ідею нового інтегративного курсу релігійної освіти для всіх учнів у школі, незважаючи на те, чи їхнє походження має релігійні корені, чи ні [4].

Норвезькі реформатори в галузі освіти зіткнулися з проблемою вироблення стратегії реалізації своїх ідей. З одного боку, реорганізацію системи освіти потрібно було здійснити швидкими темпами. А з іншого – глобальна перебудова вимагала нового мислення, нового досвіду, що потребувало часу.

Ознайомлення з педагогічною літературою періоду, що розглядається, засвідчило значний вплив громадських організацій на процес реформування освіти, що є характерною рисою освітньої реформи в Норвегії. Керівну й координаційну роль у підготовці і здійсненні реформи прийняла на себе спеціальна комісія, до якої ввійшли відповідальні працівники Міністерства освіти, провідні вчені, педагоги, представники промисловості, політичних партій і організацій.

Швидкі темпи реформи стали об'єктом серйозної критики. Адже не залишилося часу для критичного аналізу пропозицій, що надійшли. Значно ускладнювало процес здійснення реформи і те, що вчителі й керівники шкіл не встигали пройти відповідну підготовку та перепідготовку.

Втім, досвід реформаторської діяльності в Норвегії з 1994 по 1997 рр. показав, що здійснення змін у системі освіти в короткий термін можливе за умов політичної підтримки реформаторської діяльності; чіткого розподілу обов'язків між урядовими структурами, регіональною та місцевою владою; вирішення всіх питань відповідно до наміченого плану; планування й реалізації всіх змін на національному рівні шляхом координації дій Міністерства освіти й парламенту; врахування конструктивної критики.

Створення нової концепції змісту освіти зумовлено як змінами, що відбувалися у суспільстві, так і реформами в структурі освіти в 80–90-х рр., які диктували необхідність осмислення і напрацювання фундаментальних основ перебудов, що відбуваються, зокрема піднімалося і питання релігійної освіти.

Аналіз мети нової концепції шкільної освіти Норвегії дозволяє виділити закладені в неї провідні принципи: прагнення до поєднання інтересів розвитку особистості і розвитку суспільства; орієнтація на виховання в молоді національної й інтернаціональної свідомості; розвиток системи ціннісних орієнтацій і поглядів людини; дотримання індивідуального підходу у навчанні.

Слід особливо підкреслити, що норвезька система освіти традиційно базується на християнських і гуманістичних цінностях. Розглядаючи як основоположні концептуальні ідеї ідеали християнства та гуманізму, норвезькі педагоги на практиці формують глобальну самосвідомість молоді, яка містить у собі розуміння наявності й унікальності інших культур і традицій, толерантне ставлення до них на фоні глибоких знань своєї національної культури й розуміння її місця в загальноосвітній. Концепція акцентує увагу на тому, що християнська віра й традиції – це глибока течія в історії Норвегії, спадщина, яка міцно зв'язує всіх людей [1].

Проблема формування змісту освіти традиційно була й залишається однією з найважливіших і найскладніших у розвитку шкільної освіти.

У період реформування загальноосвітньої школи у 80–90-х рр. трансформація змісту шкільної освіти відбувалася у світлі нових завдань, визначених «Концепцією загальної освіти». Завдання демократизації системи шкільної освіти, диференціації та індивідуалізації навчання, злиття інтересів розвитку особистості і розвитку суспільства, створення умов для навчання як особистісно, так і соціально вагомому й безперервному процесу, орієнтація на християнські і гуманістичні цінності зумовили критерії відбору нового навчального матеріалу.

Особливо слід виділити тенденцію стандартизації загальної освіти, яка яскраво виявилася у 80–90-х рр. у світовій педагогічній теорії та практиці. Визначення базового змісту шкільної освіти стало безсумнівним досягненням Реформи–94 в Норвегії.

Базовий навчальний план містить перелік навчальних предметів і кількість годин, відведених на їх вивчення. Порівняння навчальних планів загальноосвітніх шкіл Норвегії й України дозволяє виділити загальні тенденції розвитку шкільної освіти. З-поміж них – прагнення до визначення галузі вивчення, всередині якої відбувається розділ на навчальні предмети. Втім, очевидними є й суттєві відмінності, зумовлені різними культурними традиціями і концептуальними підходами. Так, наприклад, поставлене завдання виховання норвезьких дітей у дусі християнських і гуманістичних цінностей реалізується в спеціальному обов'язковому предметі «Релігійна освіта» [3].

Дебати щодо релігійної освіти в початковій та середній школі в 90-х рр. зосереджувалися на тому, чи слід продовжувати функціонування сепаративної моделі, і чи можна було мати обов'язкову інтегративну тему релігійної освіти. Міністерство призначило офіційну групу експертів із надання реко-

мендацій із цих питань, а в 1995 р. опублікувало офіційну доповідь «Особистість та діалог». Група рекомендувала створення обов'язкового, інтегративного «розширеного вивчення предмета християнства». Тема повинна була включати в себе світові релігії, філософії та етику, однак основна увага повинна була зосереджуватися на християнстві. Таким чином, християнство та етика також повинні були стати основним предметом вивчення у 1–4 класах. Із 5 класу навчання повинно було включати інші релігії та світські світогляди. У доповіді акцент ставився на важливість християнства як «культурної спадщини», а також найбільшої світової релігії. Крім того, міркування залежали від загальної основної навчальної програми для початкової, середньої і вищої освіти, проведеної за рік до цього. Тут християнство, як і раніше, характеризувалося як «глибокий потік у норвезькій історичній спадщині, яка об'єднує нас як людей через релігійні переконання» [5]. Коли в жовтні 1995 р. в парламенті Норвегії було обговорено офіційний звіт про новий зміст предмета, то важливість збереження «культурної спадщини» здавалася очевидною. Також було досягнуто згоди щодо загального профілю із посиланням на назву доповіді «Особистість та діалог», що предмет повинен зосереджуватися на розробці та підтримці ідентичності дітей на початковій та другорядній фазі та бути більш орієнтованим на діалог у початкових та середніх школах. Незважаючи на це, багато депутатів виступали за більш ширше трактування, ніж початкова пропозиція «розширеного знання християнства», і саме таке бачення переважало: всі релігії, світські погляди, філософію та етику слід вводити з 1 класу.

Також особливу увагу варто присвятити вивченню процесу введення інтегративного обов'язкового курсу релігійної освіти у початковій та середній школі, його критиці та змінам. У 1997 р. новий предмет, КРЛ (християнство, релігія та етика), був запроваджений як обов'язковий та інтегрований у початковій та середній школі, замінивши паралельну модель та предмети «Знання християнства» та «Етика», але з обмеженими можливостями для звільнення. Норвезька гуманітарна асоціація та релігійні меншини рішуче виступили проти релігійної освіти і стверджували, що цей предмет не відповідає вимогам дійсно нейтрального і, таким чином, «загального» предмета. На їх погляд, він все ще носив відбиток християнського викладу матеріалів у першому розділі Закону про освіту. Перший навчальний план для предмета релігійної освіти у 1997 р. також мав відбиток почат-

кової ідеї розширеного вивчення християнства [1].

Перші роки впровадження предмету релігійної освіти оцінювали дві групи дослідників. Їхні оцінки були опубліковані у двох звітах. Не дивно, що одним із головних висновків було те, що предмет був переважаний. Навчання було просто надто багато. Крім того, вчителі не знали, скільки часу вони мали витратити на різні напрями навчального плану.

Тому робота над першим переглядом розпочалася у 2001 р., і в 2002 р. було запроваджено новий навчальний план зі скороченим та переглянутим змістом. На тому етапі в навчальному плані було зазначено, що 55% викладання мають зосереджуватися на християнстві, 25% – на інших релігіях та поглядах на життя і 20% – на етиці та філософії [5]. Міністерство не пішло на пропозицію деяких експертів позбутися упередженості, властивої структурі «християнство + інші», замінивши її більш тематичним типом організації. Стара ієрархічна модель, із християнством на вершині, була збережена. З самого початку роботи над переглядом предмета релігійної освіти питання про право на обмежене або повне звільнення від відвідування привернуло до себе велику увагу. Міністерство церкви, освіти та досліджень усвідомлювало це і залучило суддю Еріка Мереса для проведення розслідування юридичних проблем. Ставилось за мету з'ясувати, чи питання вивчення християнства, висвітлене у Законі про освіту, конфліктує з зобов'язаннями норвезької держави щодо міжнародних конвенцій, що стосуються прав людини. У 1998 р. суддя дійшов висновку, що суб'єкт виконує зобов'язання з прав людини, але рекомендував загальне право на звільнення. Однак після дебатів у парламенті навесні 1997 р. лише обмежене право на звільнення було збережено та застосовано; предмет релігійної освіти було запроваджено на практиці восени. У Законі про освіту для початкової та середньої школи, у § 13 (розділ 9), говорилося, що предмет релігійної освіти, як правило, повинен викладатися для всіх учнів. З письмового повідомлення від батьків/опікунів учень звільняється від частин навчання в конкретній школі, якщо вони (учні та батьки) на основі переконань про власну релігію або погляди на життя відчують примус до практикування іншої релігії або дотримання іншого погляду на життя. Це може, наприклад, включати релігійні заходи в класі чи поза ним. У разі повідомлення про звільнення школа повинна, наскільки це можливо, і особливо на нижчих ступенях (1–4 клас), намагатися знай-

ти рішення, сприяючи диференційованому викладанню відповідно до навчального плану [1].

Одна група батьків, підтримана Гуманістичною асоціацією, подала клопотання до Європейського суду з прав людини у Страсбурзі, тоді як інша група подала клопотання до Комітету ООН з прав людини у Женеві. З цього моменту Норвезька релігійна освіта «вступила» в правовий дискурс із прав людини про свободу віросповідань. У листопаді 2004 р. було опубліковано комюніке Комітету ООН з прав людини [4].

Комітет підтримав звернення заявників. На думку Комітету, ця практика накладає значний тягар на осіб, що знаходяться на позиції авторів (тобто батьків), оскільки це вимагає від них ознайомлення з тими аспектами предмета, які мають релігійний характер, а також із іншими аспектами з метою визначення того, стосовно якого з аспектів вони можуть відчувати потребу шукати звільнення. Комітет ООН з прав людини дійшов висновку, що Норвегія порушує ст. 18 Кодексу прав людини.

Внаслідок критики Комітету з прав людини навчальна програма для релігійної освіти та правила звільнення були переглянуті і введені в дію в червні 2005 р. Проте діти все ще могли бути звільнені від певних частин релігійного навчання, а, отже, і повне звільнення не було введено.

Після проведення освітньої реформи 2006 р., відомої під назвою Knowledge Promoting Reform (Реформа популяризації знань), було запроваджено визначення чітких цілей, яких мають досягти учні на кожному етапі навчання.

У 1 класі початкової школи учні проводять більшу частину свого часу, граючи в освітні ігри та вивчаючи соціальні структури, алфавіт, основи додавання і віднімання, а також отримують базові знання з англійської мови. У 2–7 класах вони вивчають математику, англійську мову, природознавчі науки, релігію (зміст предмету орієнтований не лише на християнство, а й на всі інші релігії, їх цілі та історію), естетику і музику, географію, історію, з 5 класу – соціальні дослідження [2, с. 9].

Відповідно до навчального плану, в молодшій та середній загальноосвітній школі релігійна освіта є не лише навчальним предметом, а й предметом, спрямованим на підвищення рівня інформованості та покликаним формувати ставлення. Предмет підкреслює релігійні та філософські традиції в Норвегії у європейському і міжнародному контекстах.

Висновки з проведеного дослідження. Релігійні, етичні та філософські питання мають важливе значення як для окремої людини, так і для суспільства в цілому. Взаємна терпимість у питаннях релігійних розбіжностей і поглядів на життя є необхідністю мирного співіснування в багатонаціональному і багатоконфесійному суспільстві.

Сьогодні релігійна освіта є окремим, самостійним і обов'язковим для вивчення предметом в загальноосвітніх школах Норвегії. Навчальний план затверджено Міністерством освіти і досліджень, він впроваджений на національному рівні, його виконання контролюється з боку держави.

За допомогою проведеного аналізу у статті вдалося порівняти історичні, соціальні, педагогічні факти, явища та результати релігійної освіти у різні періоди її становлення та реалізації у загальноосвітніх закладах Норвегії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Religion and ethics – common core subjects in Programme for general studies (REL1-01) P. 1–7. URL: <https://www.udir.no/kl06/REL1-01?lplang=eng>.
2. Education – from Kindergarten to Adult Education. P. 9. URL: https://www.udir.no/upload/brosjyrer/5/education_in_norway.pdf?epslanguage=no.
3. Statistics Norway. Facts about Education in Norway 2013 – key figures 2011 / Statistics Norway, Oslo. URL: http://www.ssb.no/en/utdanning/artiklerogpublikasjoner/_attachment/89692?_ts=13c297bfca8.
4. Education in Norway / The Royal Ministry of Education, Research and Church Affairs, Oslo, 1997.
5. Core curriculum for Primary, Secondary and Adult Education in Norway / National Centre for Educational Resources, Oslo, 1997.
6. Єленський В. Релігійне навчання і виховання в законодавствах та освітніх системах західноєвропейських країн. Людина і світ. 2001. Грудень. С. 32–36.